

ЈЕВАНЂЕЉЕ И ЕПСКА КЊИЖЕВНОСТ

(протојереј–ставрофор Саво Б. Јовић. *Јеванђељски мотиви у ејским народним њесмама*. Београд: Православна реч 2017. године, стр. 326)

Јеванђељски текст је од самог свог постанка веома значајно утицао на разноврсне књижевне творевине, кроз различите временске епохе и периоде, и тако постао кључни поетички чинилац многих умјетничких дјела. Од другог вијека, па надаље, на јеванђељу је, заједно са старозавјетним причама и античком митологијом, израстала европска књижевност. О тим великим и одлучујућим утицајима јеванђељске књижевности на европску и свјетску литературу писало се много и о томе постоје велика књижевноисторијска и културолошка истраживања. Међутим, о везама библијске и јеванђељске књижевности са српском народном епиком, није се озбиљније писало, осим у неколико чланака и радова. Књига свештеника Сава Јовића, *Јеванђељски мотиви у ејским народним њесмама*, објављена у Београду, 2017. године, у издавачкој кући Православна реч, код нас по први пут систематично и темељно испитује ову тему.

Од раније је познато да је српска народна епика „препуна јеванђеља“, које је расуто по свим циклусима нашег народног стваралаштва. До овог тренутка код нас није било систематизације епске грађе према овом принципу, нити се неко прије о. Сава Јовића бавио овом темом на овакав начин. Чињеница да не постоји једна цјеловита студија о утицају јеванђељских мотива на формирање српске епске поезије била је основни разлог за настанак ове књиге. Отуда је и њен допринос српској књижевности и култури заиста огроман, јер отвара једно ново поље у проучавању српске епике према обрасцима који је битно одређују, али понекад и суштински мијењају њено утврђено значење.

И док су многобожачки елементи наше народне књижевности истраживани од раније, и о томе писане озбиљне и важне студије, хри-

* vladanbart@gmail.com

шћански су занемаривани, како због идеолошких, тако и због стручних разлога. У књизи је на више мјеста истакнут циљ ове студије „да споји оно што је у једном времену било раздвојено и докаже да је та раздвојеност била неприродна и неодржива” (7). Аутор полази од претпоставке да су морална начела наше епске поезије уско повезана са хришћанским (јеванђељским) мотивима. Он ће ту претпоставку да потврди у свим поглављима своје књиге показујући да су библијске поруке утицале на морални интегритет српске епике.

Књига је подијељена на дванаест поглавља. Свако поглавље осмишљено је као препознавање и тумачење одређеног јеванђељског мотива у различитим епским пјесмама и пропраћено наставним циљевима према дидактичким обрасцима. Књига, дакле, садржи и Методички прилог (257–296) у коме се даје методичка анализа појединих мотива и пјесамма. Интерпретација сакупљене грађе заснива се на тумачењу јеванђељског мотива који је препознат као доминантан у изабраним пјесмама, али се поред њега анализом обухватају и други мотиви и поступци који су битни за тумачење и разумијевање пјесме. Тако се један јеванђељски мотив показује као обједињујући фактор у организацији и интерпретацији пјесме, иако оне истовремено обилују мноштвом хришћанских тема.

Аутор је анализирао шездесет Вукових пјесамма и веома пажљиво пратио како сви ови мотиви улазе у структуру епске пјесме, дајући особен смисао и значење српској народној поезији. Отуда су се и многе анализиране пјесме откриле и показале у новом свјетлу.

У првом поглављу, *Јеванђељски мотив о прашињању као сили која је победила и преобразила свесћ епској јунака* (37–61), аутор се бави анализом пјесме *Бановић Спрахиња* у којој препознаје Христове ријечи о опраштању (Мт 11, 26; 18, 22; 18, 27), као и ријечи апостола Павла о укидању разлике између мушкарца и жене пред Богом (Јев 13, 4). Како Јовић сматра, Христово учење о праштању темељ је ове пјесме која је главног јунака учинила највећим херојем управо зато што се у свом нашању угледао на Христа.

Друго поглавље обрађује мотив милосрђа које је спојено са јеванђељском причом о милостивом Самарјанину (61–87). Овај мотив аутор препознаје у пјесмама *Наход Симеон*, *Наход Момир*, *Косовка гјевојка*, *Бакон Стефан* и *два анђела*, *Кнез Иван Кнежевић*, *Диоба Јакшића*, у неколико пјесамма о Марку Краљевићу. Овај мотив уско је повезан са мотивом љубави, основом Христових заповијести и цјелокупног његовог учења.

Аутор на примјерима наведених пјесама показује сву сложеност и слојевитост српске епике; овдје се јасно види у којој мјери су наше пјесме истовремено прожете и многим другим мотивима. Сви они кореспондирају са главним, а израстају из мотива љубави, као кључног за цјелокупно јеванђељско учење.

У трећем поглављу, под насловом *Крсна слава и њено ђрослављање у ейским ђјесмама* (87–123), аутор успоставља везу између јеванђеља, литургије и крсне славе. На тој релацији он показује да слава води поријекло из литургије и да самим тим проистиче и из јеванђеља. Слава је код Срба постала „плод мисионарске дјелатности светосавске цркве за потпуну евангелизацију народа” (94). У анализираним пјесмама овог поглавља књиге (*Како се крсно име служи, Цар Константин и ђаче самоуче, Свети Никола*, неколике пјесме о Марку Краљевићу) провлаче се различити јеванђељски мотиви који сасвим јасно указују на Христа и литургијско славље.

У четвртном поглављу (123–149) анализиране су пјесме са мотивом покајања и Божијег праштања. Потреба за покајањем код човјека јавља се усљед огрјеховљености људске природе и непрестаног чињења гријеха током овоземаљског живота. Према древном хришћанском и библијском учењу извор сваког гријеха јесте гордост или самољубље. Ту се зачињу и одатле потичу све људске грешке и антрополошке аномалије. У пјесми *Урош и Мрњавчевићи* имамо примјер такве гордости српских великаша. И у другим пјесмама (*Угаја сестре Душанове, Марко Краљевић и Муса Кесеџија, Марко Краљевић и кћи краља арайскоја, Свеци благо дијеле, Зидане Раванице друја варијанџа, Почетак буне ђрођив дахија*) аутор налази гријех који потиче од гордости и чини много проблема свима онима који се узносе, али и људима око њих. Бог милости и љубави прашта гријех свакоме ко се каје и искрено тражи опроштај од њега.

Мотив праведности повезан је са чувањем себе од гријеха и вјечне смрти. То је уједно и тема петог поглавља књиге о. Сава Јовића (149–157). У многим епским пјесмама посебно је наглашена правда Божија за коју се треба борити у овом животу. Правда Божија је спора али достижна и увијек присутна над нама. Залагање за Правду и Истину јесте заузимање за Христа и Христове заповијести. Расуђивање по правди и њено творење у животу јесте антрополошко остварење божанског плана и промисла на земљи. У пјесмама *Урош и Мрњавчевићи* и *Марко Краљевић укида свадбарину* аутор препознаје овај мотив и анализује га у јеванђељском контексту.

Шесто поглавље (157–163), мотив храма, описује мјеста гдје се сабира народ Божији. Сабрање хришћанског народа на једно мјесто назива се Црквом. Отуда се у епским пјесмама врло често поистовјећују ова два термина, храм и Црква, што упућује на високо развијену хришћанску свијест епских пјевача. Умјесто ријечи храм, употребљава се појам Црква, као мјесто молитве или сакрални простор гдје се врши литургијско сабрање. То је сасвим тачно, јер, према древној богословској формули, гдје је литургија тамо је и Црква Божија. Од самих почетака хришћанства Црква се поистовјећује са литургијским сабрањем. Отуда, гдје је храм ту је и Црква, у пјесмама *Смрт Сеојанина Ива*, *Сестра Ђурковић-сердара*, *Мали Радојица*, *Јетрвица адамско кољено*, *Урош и Мрњавчевићи*, *Свечи благо дијеле – ојети шо али друкчије*. Српски језик је и у народном изразу тачно запамтио и исказао та узвишена богословска одређења појмова храма, литургије и Цркве.

У седмом поглављу, јеванђељски мотив Тајне вечере спојен је са Евхаристијом и Царством Божијим у различитим дијеловима косовских епских пјесама (163–203). Пјесме о Косову „пуне су јеванђеља” и у њима се један јеванђељски мотив смјењује другим. Мноштво тих мотива који су пажљиво позајмљени из живота Исуса Христа чине српско јеванђеље страдања на Косову, у коме доминира жртвени подвиг кнеза Лазара, његова љубав према Богу и роду.

Мотив слуге и господара у епским пјесмама наслов је осмог поглавља књиге о. Сава Јовића (203–211). Ту се анализују пјесме *О војводи Сшојану Мусићу* и *Женидба од Загра Тодора*. Слуге у епским пјесмама нису приказане као обесправљени људи, већ напротив, као рођени синови својих господара, у чијим срцима пламти жива љубав према родитељима. Пјесници су им приписивали изразиту вјерност, даровитост, оданост, отменост, господство и јунаштво. Однос према слугама био је јеванђељски, онакав какав је Христос имао према ближњима.

У деветом поглављу аутор испитује мотив задужбинарства (211–223). У основи тог мотива стоји љубав према Богу и ближњима. У епским народним пјесмама двије Христове заповијести о љубави дјелатно се испуњавају и потврђују у подизању задужбина. Материјално богатство само по себи није зло, али је лоше ако то богатство загосподари човјеком, што га неминовно одводи у гријех. Отуда је важно материјално богатство ставити у функцију спасења, јер једино тако оно има смисла. Свако друго његово упражњавање доприноси разбуктавању људских страсти. Основна идеја задужбинара јесте управо та да се земаљским

богатством и добротинством стекне непролазно благо на небесима. Пјесме у којима аутор препознаје овај мотив су: *Свети Саво, Милош у Лашинима, Зидане Раванице, Марко Краљевић и кћи краља арајскоја*.

Мотив светости наслов је десетог поглавља (223–229). У њему аутор испитује пројаву светитељског живота у епским пјесмама. Врло је сличан корпус пјесама које аутор обрађује у овом поглављу са претходним дијеловима књиге: *Бакон Стефан и два анђела, Косовка гјевојка*, неколико пјесама о Марку Краљевићу. Аутор побраја и светитеље који се у епским народним пјесмама спомињу и појављују. Према мишљењу аутора, слушајући и пјевајући пјесме о светитељима људи су се тако надахњивали и прослављали угоднике Божије.

У једанаестом поглављу аутор се бави примјерима хришћанске вјере и постојаности у њој (229–235). Не одрећи се Христа током овоземаљског живота, препуног искушења и страсти, одувјек је био циљ хришћанског пута. У пјесми *Женидба Јанковић Стојана* имамо примјер јунака који неће да се одрекне своје вјере у Христа. Једног од многобројних ликова који је, такође, показао да му је вјера изнад свега и да се ни по коју цијену неће одрећи Господа, аутор налази у пјесми *Ројсиво и женидба Јакшића Шћејана. Смрт војводе Пријезде, Дијеше Секула и цар Ошмановић*, пјесме су у којима се, такође, препознаје овај мотив.

У дванаестом, последњем поглављу књиге, аутор истражује мотив, значај и спомен литургије сачуван у народним пјесмама (235–257). У многим епским творевинама умјесто ријечи литургија употребљава се термин служба. Иако је спомен на литургију сачуван и у другим пјесмама које је аутор анализирао у претходним поглављима, овдје се задржао на двије пјесме: *Свечи благо дијеле* и *Урош и Мрњавчевићи*.

Књига о. Сава Јовића успјешно повезује три дисциплине: књижевност, теологију и методичку наставу. Аутор нас упозорава да су поједине пјесме често нејасне читаоцима и интерпретаторима управо зато што се приликом њиховог анализирања занемарују јеванђељски мотиви који су кључни за њено разумијевање. Отуда треба имати на уму да је веза међу овим дисциплинама од суштинске важности, ако на правилан начин хоћемо да разумијемо одређену пјесму и да је у наставном процесу тачно и прецизно представимо ученицима. Ако се српска епска поезија овако тумачи, онда постаје јасно да она у себи садржи високо развијене моралне и васпитно–образовне поуке. Ове етичке катихезе образовале су хришћански етос епских пјевача и слушалаца. Преко њих, људима су се откривале различите поруке о хришћанском тројичном Богу (Оцу, Сину

и Светом Духу), и о томе да је Бог љубав, правда и истина како овога свијета тако и будућег живота. Српска епска поезија богата је мотивима милосрђа, опраштања, заштите слабијих од себе, чињења добрих дјела, што све указује на високо развијену свијест српског народа о чувању и поштовању Христових заповијести о љубави.

У најтежим временима српске историје наш народ се бранио и васпитавао епском поезијом. Њом и кроз њу вршено је морално уздизање и чување највиших вриједности. Обожење – крајњи циљ човјековог живота – као мотив се налази у већини анализираних пјесама. Људско страдање осмишљава се Христовим страдањем, док је смрт пут ка вјечном животу. Због тога је важно како и на који начин човјек остварује овоземаљско постојање, јер од њега зависи и наш одговор на „страшном суду Христовом“. Заштитити другог и слабијег од себе, показати милосрђе и скрушеност, опростити гријех и дуг, оставити иза себе добро дјело покољењима која долазе, све су то теме у којима се потврђује хришћанска вриједност српске епске поезије; то је доказ да наша епика вреднује јеванђељски живот онако како о томе говори и Христос.

Одавно је примијећено да је задатак епике од најранијих дана био да сачува спомен на заслужне претке, на значајне људе и догађаје, на храбре и страдалне ратнике, да би се млађи нараштаји васпитали у херојском и слободарском духу. Међутим, из књиге о Сава Јовића постаје јасно да су јеванђељски мотиви уграђени у епске пјесме имали за циљ да сачувају учење Христово и истину о пролазности овога свијета у коме се не завршава већ почиње вјечни живот. Тако је идеја о обожењу људског рода, о његовом преображавању и узношењу ка божанским висинама, још једна темељна идеја која оплемењује генерације људи васпитаваних на овој књижевности.

Ово све пресудно је важно предочити ученицима и студентима који се у највећој мјери баве књижевноисторијским и књижевнотеоријским изучавањем и тумачењем епске поезије. Како и на који начин српска епика говори о Царству Божијем, о истини и љубави Божијој, и шта је то од хришћанских начела уграђено у ову поезију, на најбољи начин се овом књигом прилагођава и објашњава ученицима.

Књига показује да је хришћанско учење изграђивало свијет српске епске поезије, али и да је тај процес ишао и у обрнутом смјеру, па је и епска поезија израђивала висока хришћанска морална начела код људи. Отуда се наши епски пјевачи понекад показују као слѣдбеници апостола а слушаоци, читаоци и тумачи као паства која прима у наслеђе изворно

Христово учење. Градиво из књижевности и вјеронауке тако постаје комплементарно и неодвојиво једно од другог. Кроз мотив Тајне вечере и причешћа који указује на радост Царства Божијег, присутан у пјесмама о Косовском боју и кнезу Лазару, илуструје се, на примјер, ова веза књижевности, историографије и теологије у најдубљем смислу.

Из свега до сада реченог да се закључити да књига о. Сава Јовића има двостурку улогу: бави се анализом књижевног текста и његовим методичким аспектима. По први пут су код нас издвојене, пописане и анализиране епске пјесме са хришћанским мотивима. Аутор је издвојио дванаест хришћанских јеванђељских мотива: праштања, милосрђа, крсне славе, покајања, праведности, храма, Евхаристије (причешћа), слуге и господара, задужбинарства, светости, вјере и свете литургије, успјешно их анализирао и дао методичка упутства при њиховој обради. Да би се постигла неопходна прегледност грађе, аутор је на крају књиге дао табеларни приказ епских пјесама које су тумачене, затим приказ оних пјесама које се обрађују у основним и средњим школама, као и оних које недостају а било би добро да буду уврштене у школски програм.